

ИНТЕГРАЦИЯЛАШГАН ЖИСМОНИЙ ТАРБИЯ ДАРСЛАРИНИ ЛОЙИХАЛАШНИ АЛГОРИТМЛАШ

Реймбаев Ақилбек Муратбаевич – мустақил тадқиқотчи

reymbayevaqilbek@gmail.com

Нукус давлат техника университети

АЛГОРИТМИЗАЦИЯ ПРОЕКТИРОВАНИЯ ИНТЕГРИРОВАННЫХ УРОКОВ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ

Реймбаев Акылбек Муратбаевич – самостоятельный соискатель

Нукусский государственный технический университет

ALGORITHMIZATION OF DESIGNING INTEGRATED PHYSICAL EDUCATION LESSON

Reymbaeyv Akylbek Muratbayevich – independent researcher

Nukus State Technical university

Таянч сўзлар: интеграциялашган таълим, жисмоний тарбия, дарс лойиҳаси, алгоритмлаштириш, педагогик технология, лойиҳалаш босқичлари, жисмоний тайёргарлик, таълим самарадорлиги.

Резюме. Мақолада интеграциялашган жисмоний тарбия дарсини лойиҳалашни алгоритмлаштириш масалалари кўриб чиқилган. Ўқув жараёни самарадорлигини оширишга қаратилган замонавий педагогик ёндашувлар, рақамли технологиялар ва фанлараро интеграция усуллари ёритилган. Тадқиқотда жисмоний тарбия тизимида инновацион таълим технологияларининг аҳамияти асослаб берилган.

Ключевые слова: интегрированное образование, физическое воспитание, проект урока, алгоритмизация, педагогическая технология, этапы проектирования, физическая подготовка, эффективность образования.

Резюме. В статье рассматриваются вопросы алгоритмизации проектирования интегрированного урока физической культуры. Раскрываются современные подходы к организации учебного процесса, направленные на повышение эффективности физического воспитания посредством интеграции педагогических технологий, цифровых методов и междисциплинарных связей. Исследование подчеркивает значение инновационных методов обучения в системе физического образования.

Key words: integrated education, physical education, lesson plan, algorithmization, pedagogical technology, design stages, physical fitness, educational effectiveness.

Кириш. Ўқувчиларнинг шахсий салоҳиятини фаоллаштириш, айниқса, улар тўплаган турфа тажрибалар интегрatív таълим ёрдамида умумлаштирилганда юқори самара беради. Бундай машғулотлар ўқув мазмунига аниқлик киритиш ва уни тизимлаштириш воситаси бўлиб хизмат қилади ҳамда билим, кўника ва малакаларнинг такомиллашишини таъминлайди. Шу билан бирга, ушбу ёндашув турли фанларга оид компетенцияларни ягона бир бутунликка бирлаштиради. Натижада таълим жараёнининг амалий аҳамияти ортиб, қизиқувчанлик ўқувчиларни мустақил тадқиқот ишларига рағбатлантирувчи барқарор мотивацияга айланади [1]. Фанларни ягона таълим мажмуасига бирлаштиришнинг асосий афзалликлари талабаларда ўрганилаётган соҳани тизимли идрок этиш қобилиятини ривожлантириш ва таълимнинг ҳар бир шахсга индивидуал ёндашувидан иборат. Бундай услубият педагогик фаолиятни ҳаётга максимал даражада яқин ва табиий сценарийлар асосида қуриш имконини беради. Натижада қўлланиладиган услубий воситаларнинг хилма-хиллиги сезиларли даражада ортади. Интегрatív ёндашувнинг жисмоний тарбия машғулотларига қизиқишни уйғотиши ва спорт тўғаракларига қатнашиш даражасини ошириши алоҳида эътиборга сазовордир [3]. Тор маҳаллий доиралар билан чекланиб қолмасдан, балки бутун ўқув дастурини қамраб олган ҳолда спортни ривожлантириш ва жисмоний тарбия вазифаларини самарали ҳал этиш ўқувчиларда ушбу соҳага оид назарий билимлар ва амалий кўникмаларни эгаллашга қизиқиш бўлишини тақозо этади.

Асосий қисм. Саломатлик маданияти ва соғлом турмуш тарзига ижобий муносабатни шакллантирмай туриб, бундай мақсадларга эришиб бўлмайди. Буларнинг барчаси учун жисмоний тарбия машғулотларига нисбатан рағбатлантирилган, қадриятга асосланган муносабатнинг намоён бўлиши бошланғич туртки бўлиб хизмат қилади [1]. Эҳтиёжлар таснифининг асосида А.Маслоу пирамидаси ётади. У ўқувчиларнинг физиологик, химоя (хавфсизликни таъминловчи) ва билишга доир талабларини тизимлаштиради. Биринчиси “қуйи”, иккинчиси эса “юқори” тоифага киритилади. Бу эҳтиёжлар жисмоний тарбия дарсларига қатнашиш мотивациясининг таркибий яхлитлигида асосий унсур бўлиб хизмат қилади. Бундай мотивациянинг шаклланиши икки омилга: ундовчи сабабларнинг мавжудлигига ҳамда ўқувчиларнинг “қуйи” ва “юқори” эҳтиёжлари қондирилишига боғлиқ. Шу нуқтаи назардан, машғулотларнинг мотивацион соҳасини ташкил этувчи таркибий қисмларни аниқлаш биринчи даражали аҳамият касб этади [2].

Жисмоний тарбия ижтимоий фаолликнинг муҳим таркибий қисми сифатида талқин қилинади. Унинг асосий мақсади инсон саломатлигини мустаҳкамлаш, жисмоний имкониятларини ривожлантириш ва кейинчалик уларни ижтимоий амалиётда қўллашдан иборат. Бундай таърифни Я.З.Файзиев ўз илмий асарларида жисмоний тарбия мезонларини таҳлил қилиш орқали тақлиф этади [3].

Жамиятда жисмоний маданият ҳолатини баҳолаш учун бир қатор кўрсаткичлардан фойдаланилади. Булар жумласига фуқароларнинг саломатлик даражаси ва жисмоний ривожланиш савияси, жисмоний тарбия

услугларининг таълим технологиялари, ишлаб чиқариш фаолияти, турмуш тарзи ҳамда бўш вақт тузилмасига интеграциялашув микёси киради. Шунингдек, жисмоний тарбия тизимининг типологияси, оммавий спортнинг ривожланиш динамикаси ва юксак спорт ютуқларининг мавжудлиги ҳам муҳим аҳамиятга эга.

Мазкур ёндашувлар машғулотларнинг интеграциялашган шаклида ўз ифодасини топади. Бунда ўқувчининг психосоматик саломатлигини асраш тамойилларига қатъий риоя қилган ҳолда унинг субъект сифатидаги мавқейини шакллантириш биринчи ўринга чиқади. Педагогик фаолиятнинг ушбу шакли болаларнинг индивидуал лаёқати ва мойилликларини ҳисобга олишга асосланиб, уларнинг онгли фаолиятининг турли соҳаларини қамраб олади.

Билишга бўлган иштиёқи кучли ўқувчилар ривожланиш борасида тенгдошларидан ўзиб кетиб, юқори интеллектуал ва жисмоний кўрсаткичларни, қийинчиликларни енгишдаги матонатни ҳамда мураккаб вазифаларни уддалай олиш қобилиятини намоён этади. Бундай натижаларга билиш фаоллигини изчил ривожлантирадиган ва айрим фанларни ўрганилаётган ҳодисаларнинг яхлит тимсолларига бирлаштирадиган интегратсион ёндашув орқали эришилади.

Бундай машғулотларни тайёрлаш ўқитувчидан замонавий таълим технологиялари ва фаолиятга асосланган ёндашувни пухта эгаллашни талаб этади, бу эса унинг касбий юксалишига туртки беради. Дарсларни самарали ўтиш учун материални баён этишнинг спираль, концентрик ва чизиқли моделларини ўзида мужассам этган вариатив тузилма зарур. Бу мазмунни мослашувчан тарзда ташкил этиш ҳамда ахборотни табақалаштириб тақдим этиш имконини беради.

Интеграцион машғулотлар қатор муҳим афзалликларга эга: билишга бўлган барқарор қизиқишни шакллантиради, объектнинг кўп қиррали илмий манзасини яратади ва маълумотларни тизимлаштиришга қўмаклашади. Ахборотга тўйинганлиги юқори бўлгани сабабли ўқув амалларининг суръати ошади ва ҳар бир ўқувчининг фаол фаолиятга жалб этилиши таъминланади.

Жисмоний тарбиянинг интеграллашган дарсини ишлаб чиқишни алгоритмлаштириш – унинг таркибий қисмларини ташкил этишнинг ҳал қилувчи жиҳатидир. Интегратив ёндашувни амалга оширишда самарадорликни таъминловчи шарт-шароитларни таҳлил қилиш ўта муҳим. Педагог ва ўқувчиларнинг ижодий ҳамкорлиги нафақат билимларни тизимлаштириш, балки жисмоний тарбиянинг бошқа фанлар билан синергияси орқали янги таълим қийинчиликларини енгиб ўтиш учун ҳам имкониятлар яратади. Якуний натижада бу жараён педагогик фаолиятни оқилона ташкил этишга қаратилган бўлиб, унда жисмоний тарбия бошқа фанлар қаторида тенг ҳуқуқли ҳамкор сифатида муносиб ўрин эгаллайди.

Ўқитувчи ва ўқувчилар ўртасидаги жамоавий ҳамжиҳатлик ҳамда шериклик муҳити натижага эришишнинг пойдевори бўлиб хизмат қилади.

Демак, фанлараро боғлиқлик таълим жараёнининг барча босқичларида фанлараро компетенцияларнинг самарали шаклланишини таъминлайдиган замонавий

педагогик тизимнинг ажралмас қисми ҳисобланади. Бундай машғулотларнинг жорий этилишига ўқувчиларнинг фанларга қизиқиши пасайгани ва турли соҳаларда бир хил атамаларнинг турлича талқин қилиниши сабаб бўлмоқда.

Касбий маҳоратни оширишда рефлексив босқич ўта муҳим аҳамиятга эга: бу босқичда педагоглар жорий этилган методиканинг афзаллик ва камчиликларини батафсил таҳлил қиладилар. Иш жараёнида рақобат муҳитини яратиш рағбатлантирилади: таништирув машғулотларида амалдаги меъёрларнинг бажарилиши қайд этилиб, ҳар бир талабага унинг шахсий натижалари ва умумий рейтингдаги ўрни кўрсатиб борилади [3].

Ижро босқичининг бошида ўқувчилар диққатини жалб қилиш учун ҳиссий туртки зарур. Машғулотга яқун ясар экан, олинган хулосаларни умумлаштириш ва ўқувчиларнинг ҳиссий жалб этилганлик ҳолатини сақлаб қолиш лозим. Ўқувчиларнинг ўз фаолиятини ташкил эта олиши ва жамоада самарали ишлаш кўникмаси, уларнинг жараёнга юксак даражада жалб этилганлиги билан бир қаторда, самарадорлик мезони бўлиб хизмат қилади.

Ҳисобот даври учун танланган фанлар бўйича ўқув дастурлари, календарь-мавзу режалари ва машғулотлар жадвалларининг таҳлили мазмундаги эҳтимолий туташ нуқталарни белгилаш ҳамда интеграция учун яроқли мавзуларни аниқлаш имконини беради. Дастлаб педагоглар мазкур тоифадаги таълим олувчилар ўзлаштирадиган фанлар доирасини ўрганиб чиқишлари ва уларнинг ёш, психофизиологик ва таълимий хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда контингентни танлаб олишлари лозим.

Интеграциялашган машғулот конспектини лойиҳалашда тасдиқланган регламентга қатъий риоя қилиш ҳамда педагогик жамоа аъзолари ўртасида вақт ораликларини аниқ тақсимлаш зарур. Талабаларда берилган топшириқлар мазмунини ўзлаштириш даражасини аниқлаш учун баҳолаш воситаларини танлаш ўта муҳим аҳамиятга эга.

Шундан сўнг дарснинг таркибий тури белгиланиб, унинг ташкилий тузилмаси яратилади. Биргаликда машғулот режасининг хомаки нусхаси ишлаб чиқилади, усуллар, дидактик воситалар, шунингдек, ўқув ютуқларини кузатиш ва баҳолаш тартиб-қоидалари танланади.

Тайёргарлик босқичида интеграцияланаётган фанлар бўйича курсларнинг мазмуни ўзаро таққосланади ва бир-бирига боғлиқ мавзулар батафсил таҳлил қилинади. Фанлараро натижаларни иноватга олган ҳолда мақсадли йўналишни аниқлаштириш билан бирга тематик марказ белгиланади. Таълим жараёнининг фанлараро табиатини очиб берадиган ғояни шакллантиришга устувор аҳамият қаратилади.

Педагогик жамоани шакллантириш – интеграциялашган машғулотга тайёргарликнинг ҳал қилувчи босқичидир. Дарснинг якуний самарадорлиги иштирокчилар ҳаракатларининг уйғунлиги, вазифаларнинг тақсимланиши ва ҳамкорлик муҳитига боғлиқ бўлади. Дастлабки босқичда умумий концепция ишлаб чиқилади: сценарий структураси тузилади, асосий унсурлар белгиланади, усуллар ва ташкилий шакллар муҳокама қилинади.

Тайёргарлик ишларининг чўққиси – машғулот тузилмасини лойиҳалашдир. Бу босқичда вақт чегаралари инobatта олинган ҳолда мазмун танланади ҳамда ўзаро боғлиқ унсурларнинг расмий бўлинишига йўл қўймайдиган яхлит педагогик жараён модели яратилади. Шу билан бирга, дарснинг интеллектуал-билиш, амалий ва жисмоний фаол қисмлари учун масъулиятни белгиллаган ҳолда ўқитувчилар ўртасида вазифалар тақсимланади.

Дастлаб индивидуал ижодий лойиҳалаш амалга оширилади: ҳар бир ўқитувчи ўз мутахассислиги бўйича дидактик воситаларни танлаб, материалнинг мазмундорлиги ва услубий жиҳатдан тўғрилигини таъминлайди. Талабаларнинг ақлий жалб этилиши ва билиш фаоллигини рағбатлантирадиган кўргазмали мисоллар ҳамда далилларга алоҳида эътибор қаратилади.

Таълим мазмунини бирлаштиришнинг асосий тамойили фанлараро ёндашув ҳисобланади. Интеграция таълим муҳитини кенгайтириш, ўқув юқламасини камайитириш, фанлар ўртасидаги алоқадорликни мустаҳкамлаш ва билишга бўлган иштиёқни рағбатлантириш учун имкониятлар яратади. Фанларни бирлаштириш билиш фаолиятини самарали ташкил этишга шароит ҳозирлаб, мақсад қўйиш, мотиватсия ва рефлексия соҳаларида универсал ўқув кўникмаларининг шаклланишини таъминлайди [3].

Интеграциялашган жисмоний тарбия дарсига тайёргарлик кўриш ва уни ўтказиш мантикий боғланган қисмлардан иборат яхлит бир тизимни ташкил этади. Машғулотга тадқиқотга йўналтирилган, муаммоли тус бериш мақсадга мувофиқдир. Дастлабки босқичда асосий эътибор муаммоли саволларни шакллантиришга қаратилса, якуний босқичларда материални аудиториядан ташқарида мустақил ўрганиш учун бериладиган топшириқларга қаратилади.

Ўтказилган машғулот таҳлили якунловчи бўғин вазифасини ўтайди. Ҳолис таҳлил педагогларга ютуқ ва камчиликларни аниқлаш, касбий ривожланиш йўналишларини белгилаш ҳамда интеграциялашган таълим методикасини такомиллаштириш имконини беради.

Интеграциялашган дарсларда ривожлантириладиган универсал ўқув фаолияти муҳим таълимий вазифаларни бажаради: билимларни ўзлаштиришга, дунёнинг яхлит манзарасини шакллантиришга ва турли фан соҳалари бўйича асосий компетенцияларни эгаллашга ёрдам

беради. Улар ўқувчиларда ўқув фаолиятини мустақил ташкил этиш, яъни мақсадларни белгилаш, уларга эришиш воситаларини танлаш, натижаларни назорат қилиш ва баҳолаш қобилиятини шакллантиради. Бундан ташқари, муваффақиятли ижтимоийлашув учун зарур бўлган шахсий ривожланиш, ўз имкониятларини рўёбга чиқариш ва бағрикенгликни таркиб топтириш учун шароит яратади.

Интеграциялашган машғулотларнинг долзарблиги икки омил билан изоҳланади. Биринчидан, замонавий мактаб ўқувчиларининг алоҳида олинган фанларга қизиқиши пасайиб бормоқда. Иккинчидан, айти бир тушунча ва амаллар турли фанлар доирасида кўпинча турлича талқин қилинади, бу эса материални тизимли идрок этишга ва универсал ўқув кўникмаларини шакллантиришга тўсқинлик қилади.

Замонавий таълим жараёнининг зарурий шарт бўлган интеграция – универсал ўқув фаолиятини шакллантиришнинг самарали воситасидир. Интеграциялашган машғулотлар самарадорлигининг мезонлари ўқувчиларнинг юқори даражадаги ўқув мотиватсияси ҳамда уларда шу кўникмаларнинг ривожланганлигидир. Буларга ўз фаолиятини ташкил қила олиш, жамоада ҳамкорлик қилиш, натижаларни тақдим этиш қобилиятлари, шунингдек, ахборот излаш, материалларни танлаш ва уларга ишлов бериш малакалари қиради.

Жисмоний тарбия жараёнида интеграциялашган ёндашувни амалга ошириш бир қатор хусусиятларга эга бўлиб, уларни таълим жараёнида ҳисобга олиш зарур [1].

Хулоса. Жисмоний тарбия бўйича интеграллашган машғулотларни ташкил этишда талабаларнинг ҳаракат фаоллиги дахлсизлиги ва дарс тузилмасининг яхлитлигига қатъий риоя қилиш зарур. Бундай синергия учун академик ҳамкор сифатида анатомия, физика, тарих ҳамда ҳаётий фаолият хавфсизлиги асослари курсларини жалб этиш тавсия қилинади. Бу каби фанлараро интеграция ўқувчиларнинг дастур мазмунини чуқурроқ ва ҳар томонлама англаб этишига кўмаклашади. Махсус билимлар ҳажмини кенгайтириш ва уларни сифат жиҳатидан чуқурлаштириш талаба шахсининг жисмоний маданиятини шакллантиришда асосий йўналиш ҳисобланади. Бу эса умумий таълим тизимига фанлараро алоқаларни кенг жорий этишни тақозо қилади.

Адабиётлар

1. Валиев С.К., Бортникова С.А., Пронин С.Б. Технология проектирования индивидуализации обучения на уроке физической культуры в условиях реализации ФГОС. // Культура физическая и здоровье. 2021. № 1(77). – С. 47-49.
2. Томаков В.И., Томаков М.В., Ларина О.Г., Брежнев А.В. Интегративный подход в педагогической практике формирования компетентностей. – Курск: Юго-Западный государственный университет, 2019.
3. Файзиев Я.З., Зиёев Д.Я. Краткий исторический обзор развития физического воспитания и спорта. // Academy, №9 (60), 2020. – С. 32-35.